

A színészi játék ugyan eléggé külsőséges és karikírozó, komédiába illő megoldásokat alkalmaz, az énekhangjuk viszont, amennyire meg tudom ítélni, kiváló.

Az eredeti nyelven, németül énekelt, feliratozott előadásban a prózai szövegrészeket is németül mondják el, ezeket egy férfi- és női hang szinkronizálja, illetve „játssza el”, ugyanúgy, ahogy az orosz tévében a külföldi filmeket közvetítik. Elég bizarr hatású megoldás, az énekes-színészeket (és a német szöveget) ilyenkor nem is hallani, a szinkronszínészek pedig egyértelműen tévéeffektként működnek. Lehet, hogy ezt is egy eszköznek szánják arra, hogy közelebb hozzák a nézőhöz a történetet?

Az Arany Maszk Fesztivál alkalmából a Bolsojban vendégeskedett a pétervári Mariinszkij Színház Rogyion Scsedrin *Holt lelkek* című operájával, melyet ugyancsak Barhatov vitt színre (a legjobb opera-előadás kategóriájában jelölték), és Valerij Gergijev vezényelte. Scsedrin 1977-ben írt operáját akkor be is mutatták a Bolsojban is, Péterváron is, azóta azonban nem játszották. A Gogol „poémájának” motívumaira készült zenemű (az író nevezi regény helyett poémának) súlyos, sötét, szimbolikus alkotás, amely születésének kora, a hetvenes évek kódolt beszédmódjához (és persze Gogolhoz) illeszkedik. A fiatal rendező számára egyszerre jelen idejű és konkrét műről van szó – a főhős Csicsikov utazásai a mai Oroszországon keresztül vezetnek, ezeket láthatjuk vetítve –, a történet ugyanakkor egy örök idejű, elvont világban zajlik, ahol a tárgyak nem emberi léptékűek, hanem óriásiak, a szobrok megelevenednek,

a holt lelkek képesek megszólalni és bemutatkozni, akár csak a képek a falon. A színpadot egy hatalmas szekérrúd uralja, két grandiózus kerékkel a két oldalon. Csicsikov Oroszország szimbólumává vált trojkája ez, amely lassan és emberi beavatkozás nélkül működik, gurul előre és hátra. Az irattár szekrényei óriásiak, mintha minden a kicsiny embert uralná ebben a világban. Sötét, lassú és komor zene ez, amelyben azonban humor is van, és gyönyörű orosz népi motívumok; a *Holt lelkek* híres alakjai és jelenetei alaposan kidolgozva, részletgazdagon tárulnak fel előttünk. A szép, de nehezen befogadható, az orosz kultúra egyik alapművét és szimbólumrendszerét közvetítő előadás szüneteiben sokan hagyják el a színházat, a fesztivál közönsége azonban figyelmes és befogadó.

A Bolsoj nézője a nyugati operaházakéhoz képest sokkal konzervatívabb: a közönség átalakítása legfeljebb most kezdődik majd el, ám ez nem lesz egyszerű folyamat. Az idelátogatók – a külföldiektől eltekintve – az igen jómódú, kortárs rendezésekre nemigen fogékony rétegből kerülnek ki, amelynek szokásaihoz hozzátartozik a nagyon drága kulturális termék fogyasztása. Mostani jegyáraival azonban az operaház képtelen lesz érdeklődő, nyitott, akár fiatal közönséget magához vonzani. Az általam látott két – három felvonásos – előadáshoz a közönség hidegen és elutasítóan viszonyult, és fokozatosan elhagyta (gyönyörű, utcán sosem látott, milliókat érő bundáiban) a színházat. A Bolsoj, úgy tűnik, fordulat előtt áll, vagy már el is kezdődött a folyamat.

Zsigmond Andrea

Zárva, nyitva

A REFLEX 2 BIENNÁLE
SEPSISZENTGYÖRGYÖN

Kinek szól a fesztivál?

Sepsiszentgyörgyöt a lehető legtávolabb, úgy hétszáz kilométerre Budapeستől, Erdély délkeleti részén kell keresni. Bukaresttől már nincs annyira messze (kétszáz kilométernyire, északra). De azért elég messze van onnan is.

Tömbházai a szocializmus idején épültek, utcái repedezettek – olyan, mint minden város Erdélyben. Kicsi, poros, zárkózott. A környéken mégis a legnyitottabb. Mert itt valami ellensúlyozza a kilátástalanságot. Központja zöldellő park, amin jólesik átsétálni. A parkot művészeti intézmények szegélyezik. Színház,

magyar és román társulattal, benne leggyakrabban Bocsárdi László, illetve Radu Afrim rendezéseivel. A sarkon fiatal képzőművészek kiállítótere, a Magma – állandó utcai tárlatuk üdítő élmény. Fennebb friss állományú könyvtár. Ifjú művészekkel teli kávézók. Valamivel odébb Kós Károly tervezte múzeumépület. Önálló egyetem itt nincs, de van két gimnázium, egy művészeti középiskola – itt működik a ma már egyetlen dráma tagozatos osztály Erdélyben. A városban jó költők, performerek él(n)tek (mint Farkas Árpád, Baász Imre), együttese (Jedam, Tündérground), dzsessztábor, filmklubja, mozgásszínháza, bábszínháza van. Kétszintes város tehát: a lakosok itt csak fél lábbal járnak a földön, a másikkal némileg felette.

A szokásosnál is többen jártak a föld felett március utolsó két hetében, a Reflex Fesztivál alatt. Minek köszönhető ez? Bălănescu Quartet-, Ada Milea-, illetve Pink Freud-koncerteknek, melyek a hallgatókban azonnal életre keltik a zenét. A Magma kiállítóterében elhelyezett kifutónak, amire lépve a látogatók maguk is manökenné válhattak. A második teremnek, ahol közös könyvespolcukká írhatták át a tapétát. A pincében meg mint dokufilmek (a szlovákiai Németh Ilona, Varga Jaro munkáinak) nézői ismerkedhettek a világgal. A színház frissen felavatott stúdióépületében Pina Bausch-film a tánccal való viszonyukat segített tisztázni. Az éjszakai színházi beszélgetések során olyan személyiségekkel oszthatták meg gondolataikat, mint a német Rimini Protokoll műezzinjei,

a lengyel Krystian Lupa rendező, a szimpatikus litvánok, a román Victor Ioan Frunză, Marcel Iureș, Victor Rebengiuc, a magyar HOPPartosok. Törőcsik Mari élénk közvetlensége már a nagyszínpad terét igényelte. A Bástyában DJ-k szolgáltatták éjjelente a barátságok megpecsételésének közegét.

Hogy a város természetes lüktetését felerősítő, a város és a megye támogatásával megvalósuló fesztivál kiket akart megszólítani, nem pontosan tudható, az azonban, hogy kikhez szól, egyértelműen megnyilvánult. A jegyeken majdhogynem összeverekedtek a város és egész Erdély szakmai képviselői. Bukarestből, Budapestről viszont csak az jött el, akinek konkrét feladata volt: beszélgetést vezetett, workshopot tartott (Maria Sevcova, Marian Popescu, Alice Georgescu, Iulia Popovici, Nánay István, Sebestyén Rita). A többi néző, kevés igazi kivétellel, Erdély városáiból verbuválódott.

Erdélynek sok a magyar vonatkozású színházfesztiválja: Szatmárnémetiben Sorompók Nélkül, Temesváron TESZT címmel szerveznek régiós találkozót, Székelyudvarhelyen a kortárs dráMA fesztiválja, Marosvásárhelyen és Nagykárolyban színisek találkozója van. Románia (magyar, német, jiddis nyelvű) nemzetiségi színházai két évente a gyergyószentmiklósi kollokviumon találkoznak, – ezt a közbeeső évben a hasonszorú Interetnikai Színházi (vándorló) Fesztivál váltja fel, amelyet idén ősszel Nagyváradon szerveznek meg. És néhány éve nemzetközi fesztiválok is vannak Erdélyben. Kolozsvár Interferenciák, Sepsiszentgyörgy Reflex néven kétszer szervezett már „biennálét” (a köztesnek szánt két év mindannyiszor háromra nőtt, de sebj). A két kiemelkedő társulat tehát nemcsak kiemelkedő előadásaival, de nívós rendezvényeivel is jelen van a térségben.

Feltűnhetett, hogy román szervezésű fesztivált nem említettünk. Mert Erdélyben ez a jellemző: román rendezvényről a magyar lakosság alig vesz tudomást. A Magyarország méretű régióban nehéz mindent átlátni, s ha valamit, a humán értelmiség a „saját közössége” alkotóit, teljesítményeit próbálja számon tartani, noha ennek velejárója egyfajta légszomj is, a kifelé fordulás vágya. Mégis, tény: a litván Koršunovas Szentgyörgyön látható *Hamletjére* sokkal több magyar szakmabeli volt kíváncsi, mint ugyancsak Koršunovas pár héttel később Craiován játszott *Romeo és Júliájára*. Mert előbb érdeklő az embereket, mi történik „nálunk”, csak azután, hogy mi van „odaát”. (Praktikusan: jobban meg lehet szervezni a szállást is olyan helyen, ahol sok ismerősöd van.)

Nemcsak tisztán külföldi színházi teljesítményekről szólt tehát a fesztivál. Meg lehetett tárgyalni az összeverődött színházi szakírókkal, mi is a helyzet. Vannak-e már olyan merészek, hogy közösen alapítsanak, mondjuk, egy erdélyi színházi folyóiratot. Úgy tűnik, igen. A szakma megizmosodott annyira, hogy felkért művészei rendes honlapot, jó spotot, kreatív performanszokat hozzanak létre – lásd: egy kakas és egy fesztivábohóc állandó jelenléte. Hogy a pesti ügynökséget is fiatal erdélyi küldött mutassa be. Hogy a válogatás legközelebb is (hátha két év múlva is lesz pénz a fesztiválra) nívós, de már merészebb

legyen. Nyugati kánon helyett Keletre tekintsen, mert a román művészetben edzett szemnek igazából az az érdekes.

Levegőt!

A fesztiválon workshop is volt fiatal kritikusoknak. A tanoncok rövid kritikákat írtak, ezek magyar, román vagy angol verziója a www.reflexfest.ro honlapon, magyar változatuk az *Ellenfény online*-on olvasható. (Projektvezető: Bodó A. Ottó.) Szintén részletes elemzést nyújt a fesztivál előadásairól Varga Anikó a www.revizoronline.hu-n. Aki egyes előadásokra kíváncsi, ezekből csemegézhet, illetve elolvashatja a korábban már Magyarországon járt produkciókról született elemzéseket.

A román nyelvű előadásokról kevesebb anyagból tájékozódhat. Pedig Alexandru Dabija izgalmas *Pyramus & Thisbe 4 You* című előadása korábban már járt a kolozsvári nemzetközi fesztiválon, most Marcel Iureș egyszemélyes előadása, az *Absolut* jött el Szentgyörgyre. Így látnak bukaresti előadást az erdélyiek... A *Pyramus & Thisbe 4 You* (az Odeon produkciója) a *Szentivánéji álom* mesterember-jeleneteit játszatta el négyszer. Az volt benne a csavar, hogy a negyedik verziót az Odeon díszítómunkásai adták elő. A Teatrul Act *Absolutjában* egy népmese hőstét, a szegénylegényt látjuk megelevenedni: egy hajléktalan férfi konzervbabot melegít magának, és közben mesél. Juhász-, illetve katonamúltjáról, vándorlásairól, melyek során Szent Péterrel és a Jóistennel is találkozott... Végül az ördögökkel és a halállal is kibabrált. Mindezt gyakori önreflexióval, a moldovai tájszavakat a kedvünkért néha egyszerűbb román szinonimára fordítva. Marcel Iureș egyszemélyes előadásának revelációja abban van, ahogy a felnőttproblematikát a transzcendencia felé is eltolva, mesébe burkolva, annak a szövetét is kiszaggatva mutatja be.

Ugyancsak a mese felé nyit a sepsiszentgyörgyi román társulat Line Knutzon darabjából készült, *Előbb megszületsz* című, Radu Afrim rendezte előadása. Míg az *Absolutban* egy üres nejlonszatyor az ördögökkel teli zsákot is jelentheti, Afrimnál mindig fontos a látvány. (A román társulatnak a plakátjai is izgalmasak.) Afrim, aki többnyire régi évfolyamtársait rendezi Szentgyörgyön, magával hozta a metaszőn játszó iași Cezar Antont is. Mellette Sebastian Marina, Claudia Ardelean, Elena Popa – az ő alakításaik a meggyőzőbbek – a zöld fényekkel, titokzatos kerttel, fura lényekkel és szokásokkal teli világban idézik fel a szerelem keresésének keserű hangulatát.

A bukaresti Bulandra *Háztűznézőjében* szintén a szeretetlenségre keresik az orvosságot, de kevesebb lírával és több komikummal. Bár Juriy Kordonszkij rendezésében a főszereplő víziójával kezdődik az előadás (sugárzó ikonokkal teli térben esküvői szertartásba rémálmodja magát), és látványvilága is igen domináns (a szereplők a magas falak sajtlyukakra emlékeztető átjáróin át bújócskáznak; a kérők közösen hangszeres bemutatót tartanak; a szereplők végül széles asztal mögül néznek szoborszerűen előre), az előadásnak a hagyományos olvasatot szolgáló „testes”

FENT: Előbb megszülettsz (sepsiszentgyörgyi román társulat)

JOBBRA: A Reflex-kakas

A *bunda* című előadásán vagy az Örkény Színház *János királyán*. Max Frisch ötlete, a hauptmanni naturalizmus kifigurázása (a helyszínleírást a szereplők együttesen a majdhogynem üres térben hosszasan mondják el), a durván karikírozott karakterek, helyzetek és mozgásvilág román színházi közegben nem hat újszerűnek. Bagossy László néhány ötlet felnagyítására épülő *János király*a is ismerős volt annyi megjegyzéssel, hogy a magyarországi színháztársaságban megszokott „úgy tesszünk, mintha” itt, a bábjátékszerű világban létjogosultságot nyert. Színháztársaságban nagyon másfelé keresgélnek ma az élvonalbeli erdélyi színházak: a fesztiválon látható szeptemberi *A velencei kalmár*, de még a karikírozó kolozsvári *Hedda Gabler* is a színészek izzó jelenlétére, őszinteségére törekszik. Ezáltal nemcsak

Henning János felvételei

színháték az erőssége. A kérők – a főszereplő Cornel Scripcaru, illetve a karikatúrisztikusabb alakok, Doru Ana, Ionel Mihăilescu, Victor Rebengiuc és Marius Chivu alakításában – tökéletesen példázzák, hogy a román színész őszinte bohóc, minden gesztusa könnyedén és súlyosan illeszkedik a többihez, játéka illúzió, ám szükségszerű illúzió.

Mintha azonban nyomot hagyott volna az előadás, hogy tíz éve játsszák, például Răzvan Vasilescu játékán (a vőlegény barátja szerepében). Hasonló gondok voltak a másik orosz rendező, Viktor Rizsakov debreceni *Fodrásznőjével*, ott a derű és a tragikum egyensúlya bomlott meg az idők során – hálások lehettünk Kristán Attilának a létrán előadott monológja tragikus hangjaiért. Rizsakov elnézést is kért a szakmai beszélgetésen a fésületlenségért. Ugyancsak valódi felújítás nélkül játszották a temesvári *Rosencrantz és Guildenstern halottat*. Bár voltak benne szép részek (Katona László játéka, az utolsó jelenet a magukat betemető főszereplőkkel), helyenként vontatott volt az előadás, és néhol eredetileg is benne levő egyenetlenségre gyanakodhattunk. Érdekes adalék: Frunză elmondta a beszélgetésen, hogy ő a próbák során néha teljesen a színészekre bíz egy-egy jelenetet, azt csinálnak vele, amit akarnak.

Mindhárom esetben olyan idegen ajkú rendezőről van szó, aki többször dolgozott az adott társulattal, s kiderült, hogy látszólag különböző kultúrájuk alapjai sokban hasonlítanak. A kultúrák különbözősége bizonyos esetekben viszont másként működik: ami a németeknél vagy Magyarországon újszerű színházi nyelvnek hat, az Sepsiszentgyörgyön nem feltétlenül. Ezt tapasztaltuk a Mecklenburgisches Staatstheater

megértjük az előadás által felmutatott problematikát, de át is érezzük. Ezért aztán mind Bocsárdi Lászlónak, mind Andrei Șerbannak elnézzük a néhol esetleges vagy poros megoldásokat.

Frisebb hangnak tűnt Szentgyörgyön a HOPPart *Korijolánusza* a szöveg ilyenszerű átgtyúrása, a játék ily mértékű fellazítása Erdélyben teljesen ismeretlen. Hasonlóan üdítő volt a vilniusiak *Éjjeli menedékhelye*. A roppant innovatív, de sok-sok kör után mégiscsak bezáruló *Hamletre* korszerű, egyszerű terében, az utcai ruhákban, szabad szövegkezelésében (sok vágás, idézet-intarziák) emlékeztető *Éjjeli menedékhely* első képe: hosszú asztalnál, mintegy konferencián ülnek és néznek szembe velünk nyugodtan a színészek. A hajléktalanságot mint tapasztalatot szokatlan módon, szabatos magyarázattal kiegészítve osztják meg. Aztán egyre több pohányi fogy (megkínálnak, mi is iszunk), és egyre beljebb kerülünk a színházba, ahol a Színész (Dariusz Gumauskas) végül Hamlet „Lenni vagy nem lenni”-monológját mondja, és már

nincs velünk. A színész feloldódik a Színészben és fordítva.

Mind a *Korijolánusz*, mind a *Gorkij-feldolgozás* végét elveszítjük – utóbbiban talán a felirat pontatlansága és időzítése is ludas. Ugyanezzel kellett megküzdeni *Krystian Lupa Persona. Marilyn* című előadásán, ahol szétszalazódnak a párbeszédnek fonalai, és nagyon mélyre kell követnünk a szereplőket. A meztelenség emberi alaphelyzetként kezelése, a díszlet sok apró szépsége, a köznapiság és a víziószerűség egymásba úsztatása, az, hogy „az ember valóját” tárta elénk, az előadás revelációjaként hatott.

A másik revelatív esemény a német Rimini Protokoll *Radio Müezzinje* volt. Az ötlet, a kidolgozás, a dramaturgia, a filmek használata, a hitelesség... Illetve épp a hitelességgel való játék tette igazán izgalmassá. Miután három egyiptomi müezzin mesél valós életéről, arról, hogy negyedik társuk összezörrent velük, és kilépett a produkcióból – az ő életének szintén egyes szám első személyű elmondása a rendezőasszisztensre hárult. Később a második „müezzin” azzal áll elő, hogy végig becsapott bennünket, ő valójában csak szomszédja annak, akinek nevében beszélt – egyszerűen kedve szottyant Európába utazni. A „valóságot” tehát felülírja az előadás körülményeinek valósága.

A többi produkcióban is azok a mozzanatok voltak izgalmasak, amelyekben a színházi alaphelyzet rétegessé, porózussá vált. Kitégult. Esetleg összesűrűsödött, és ettől felfokozódott.

Az olasz Emma Dante *Szemüveg-trilógiájában* a főszereplők hátrányos helyzetű emberek. A második, nonverbális részben két ápolónő rendíthetetlen játékosággal próbál életre kelteni egy mozgásképtelen férfit. Mesélnek, akrobatamutatványokat adnak elő, zsonglörködnek is neki.

A szentgyörgyi színház is rendíthetetlenül mesél, akrobata- és zsonglórmutatványokkal kísérletezik. Vajon életre kel-e ettől a többi székelyföldi színház?

Az olasz előadásban a férfi feláll, és járni kezd.

Jászay Tamás

Keresd a nőt!

32. VARSÓI SZÍNHÁZI TALÁLKOZÓ

A lengyel színház ereje az általa használt nyelvek és esztétikák sokféleségében rejlik. Ez a sokszínűség azonban most átadhatja a helyét az egyhangúságnak, mivel a legtöbb döntéshozó úgy tesz, mintha semmi szükség nem volna a tisztán kommersz kultúrán kívül másra, egyben azt is feltételezve, hogy a közönségnek sincs igénye egyébre.” Ez csak egy rövid részlet abból a petícióból, amelyet a 32. Varsói Színházi Találkozó minden előadása után egy-egy színházi ember olvasott fel a közönség és a színészek jelenlétében. Az ügy részleteiről Tompa Andrea e lapszámban található háttérelmzéséből értesülhet az olvasó, itt csupán egyetértőleg idézzük a fenti szöveget.

Az élő lengyel színházzal való sokadik találkozás ugyanis még mindig meg tud lepni: egyfelől a hivatkozott petíció mögötti kikezdehetetlen, mert magától értődő szellemi és morális egység volt rám nagy hatással

Natalia Kabanow felvétele

Darab egy anyáról és a szülőföldről (Wrocław)

a március végén Varsóban töltött öt nap alatt, másfelől az, hogy a látott előadások mindenféle várható vagy máris jelen lévő gazdasági, politikai vagy egyéb nyomásgyakorlás ellenére (vagy épp amiatt?) erősen és tisztán fogalmazó, innovatív és bátor produkciók. Nem plakátszerű manifesztumokról van szó: a lengyel színház a kételkedők és/vagy provokátorok terepe – csupa húsbába vágó, kellemetlen téma, amelyeket ráadásul nem poros múzeumi körülmények között, hanem esetenként a nézőt alaposan megdolgoztató tálatásban vezetnek elő. És mielőtt valaki szándékosan félreérti: nem állítom, hogy hibátlan előadások sorát láttam volna, azt viszont igen, hogy ezek kivétel nélkül a gondolkodást és gondolkodtatást konok megszállottsággal hajszóoló bemutatók voltak.

Melyek – és ez részben a véletlen műve – egytől egyig a nőkről szóltak. Például a katolikus egyház és/vagy férjeik által megnyomorított, ám elnyomott helyzetüket meglehetősen humorérzékkel feldolgozó nőkről, no meg